

Achtergrond

De Ster van de Verlossing

Wim Laumans

Levinas, een van mijn grote inspiratiebronnen, werd geïnspireerd door Frans Rosenzweig. Hij heeft zowel het relatiedenken als het begrip 'het menselijk gelaat' van hem overgenomen. Hij stelt zelfs dat Frans Rosenzweig 'te veel in zijn werk voorkomt om hem te citeren'. Om die reden ben ik zijn boek 'De Ster van de Verlossing' gaan lezen.

Franz Rosenzweig is een Duits-Joodse theoloog en filosoof, die leefde van 1886 tot 1929. Hij overleed op 43 jarige leeftijd aan ALS (amyotrofische lateraal sclerose). Zijn boek 'Der Stern der Erlösung' is verschenen in 1921. Pas in 2000 is het in een Nederlandse vertaling uitgekomen! Hij schreef het boek in de loopgraven tijdens de eerste wereldoorlog en je zou het kunnen omschrijven als een boek dat de weg aangeeft van de dood naar het leven, waar de liefde de dood overwint. Franz Rosenzweig was bevriend en werkte samen met Martin Buber, wiens boek 'Ich und Du' in 1923 verscheen.

Het boek 'De Ster van de Verlossing' is een kritiek op het eenheidsdenken van Hegel (1770-1831). Dit eenheidsdenken bij Hegel is een vorm van relatiedenken die tot eenheid voert. Tegenover het eenheidsdenken van Hegel stelt Rosenzweig het dialogisch denken. Dialogisch denken doet recht aan de relatie en beschouwt de polen van de relatie als evenwaardig. Is die evenwaardigheid er niet dan is er sprake van een monoloog.

Het is het denken waarin het respect voor het verschillend zijn tot uitdrukking komt.

In het eenheidsdenken kan geen zelfstandigheid ontstaan. Een echte relatie weigert de eenwording, omdat de eenwording het einde van de relatie betekent.

Om zelfstandigheid te kunnen garanderen is eerst scheiding nodig: de polen van de relatie moeten loskomen van elkaar. Dit loskomen van elkaar is nodig om in vrijheid de verbinding aan te kunnen gaan.

Voor Rosenzweig betekent dat, dat mensen niet alleen los moeten komen van elkáár, maar ook los van God en los van de wereld. Pas als je 'los' bent kun je in relatie treden.

Zorg voor elkaar houdt dan in dat men de eigen zelfstandigheid én die van de ander bewaakt, om ieders eigenheid te kunnen garanderen en de onafhankelijkheid in afhankelijkheid te bewaren.

De waarheid is volgens Rosenzweig complex. Hij stelt de werkelijkheid van de relatie voor door twee gelijkzijdige driehoeken: een met de punt naar boven en een met de punt naar beneden. Deze driehoeken kruisen elkaar en vormen zo een ster.

In het eerste deel van zijn boek behandelt hij de eerste driehoek, die gevormd wordt door de elementen los van elkaar: God, wereld en mens.

In het tweede deel beschrijft hij de tweede driehoek waarbij de relatie tussen God en wereld verschijnt als schepping, de relatie tussen God en mens als openbaring en de relatie tussen mens en wereld als verlossing: schepping (verleden), openbaring(heden) en verlossing(toekomst). In het derde deel worden vervolgens de driehoeken in elkaar geschoven en gaan een ster vormen, de Ster van de Verlossing, de Davidster. Deze is daarmee te beschouwen als het symbool van de menselijke relatie. Het geeft aan hoe de mannelijke driehoek (de driehoek met de top naar boven) samengaat met de vrouwelijke driehoek (de driehoek met de top naar beneden) en hoe uit dit samengaan van man en vrouw, uit de liefde, het kind ontstaat. Zó gaat de schepping door, en God heeft de mens hiervoor nodig. Het samengaan van het mannelijke en het vrouwelijke met behoud van ieders eigenheid. Net als bij Levinas dus: samengaan zonder samen te vallen.

Het gelaat van de ander

In de laatste drie pagina's van zijn boek plaatst Franz Rosenzweig de Ster van de Verlossing op het aangezicht van de mens.

Deze ster bestaat uit:

1. Een starre driehoek, waarvan de basis gevormd wordt door de beide neusgaten en de top het midden van het voorhoofd is.
2. Deze driehoek kruist met een omgekeerde driehoek waarvan de basis gevormd wordt door de ogen en de top door het midden van de mond en die gekenmerkt wordt door beweeglijkheid.

De eerste driehoek is de driehoek die gekenmerkt wordt door ontvankelijkheid via de neus en de oren. De tweede driehoek wordt gekenmerkt door de levendigheid van de ogen en de mond.

Frans Rosenzweig was op zoek naar de waarheid. De waarheid die hij vond was: 'God openbaart zich in het gelaat van de ander'. Op deze manier maakt hij ons

de boodschap van God duidelijk: omdat de mens geschapen is naar het beeld van God, openbaart Hij zich in het gelaat van de medemens. Daar wordt Zijn opdracht zichtbaar. God heeft de hulp van de mens nodig voor een betere wereld. Hij spreekt de mens persoonlijk aan, maakt hem verantwoordelijk voor zijn medemens. Wees een goed mens! Deze opdracht is voor Rosenzweig de ware godsdienst: dienst aan de naaste, inzet voor de medemens. Religie als verbinding tussen mensen.

Met deze waarheid, dat godsdienst dienst aan de medemens is, is de ethiek geboren. De boodschap is: behoed Leven, bescherm Leven. Dat is de aangekondigde verlossing. God heeft de mens nodig voor een betere wereld. God heeft de mens geschapen met het vermogen goed te zijn voor zijn medemens. Dat is de oorspronkelijke situatie. Dat wil zeggen dat de mens van nature geneigd is tot het goede. Vandaar de uitdrukking 'En God zag dat het goed was'.

Conclusie:

Dat de mens geneigd is tot het goede is wat ik graag wil geloven. Dat is de boodschap die mij, ondanks de ellende die ik zie, de hoop geeft op een betere toekomst. Een toekomst waar ik zelf aan mee moet werken, omdat ik rechtstreeks aangesproken word om, zoals het Joodse geloof verlangt, een Messias te zijn: een geluksbrenger voor de ander. Of de mens ook daadwerkelijk goed is voor zijn medemens is zijn vrije wil. Hij heeft de mogelijkheid te kiezen voor het goede of voor het kwade. We kunnen God niet verwijten dat er kwaad is in de wereld. Dat ligt aan de mens zelf.

Literatuur

- Anckaert Luc, *Een kritiek van het oneindige, Rosenzweig en Levinas*. Uitgeverij Peeters, Leuven 1999
- Keij Jan, *De filosofie van Emmanuel Levinas in haar samenhang verklaard voor iedereen*, Klement Kampen, 2006
- Rosenzweig Franz, *De Ster van de Verlossing*, Eburon, Delft en Skandalon, Meppel, 2000
- Voorsluis, Bart, *Franz Rosenzweig in: Denkers en religie*, Veen, Diemen 2010.